

FRØNES er en gammel gård

Gnr. 45, Inr.174-178 av Gjone Solum Historie

DEN RØDE BOK forteller at Gjerpen kirke eier «Frøynesæ j Kilunum Halfwa m. bol sæm gaf hwstrw Vlfuilda aa Holmæ». (Dette til prestens underhold). Videre: «JFrøynesi h. m. bol sæm gaf hustru Vluilda a Holme». (Dette til vedlikehold av kirkebygningen.) Og endelig: «J Frøynesi m. bol gaf Vlfuiltr a Holme».

Sikkert er det altså at gården Frønes ved år 1400 i handel og vandel gjaldt for å være en fullgård, på minst to markebol.

Temmelig sikkert er det også at den lå der Frønesgårdene nå ligger, - på det neset som stikker ut i Frønestjernet, - og likeså at navnet har sin opprinnelse i norrøn mytologi. Gården er oppkalt etter ett av barna til Njård: sønnen Frøy, datteren

Frøya, - slik som mange andre gårder andre steder i landet. *Hvem* av disse to som har gitt navn til gården kan vanskelig avgjøres, men den omstendighet at navnet i bygdemålet konsekvent uttales med tydelig enstavelses tonelag kan tyde på at det er avledet av: Frøya og opprinnelig har lydd: Frøyunes. Formentlig er Frønes en av de eldste går-

dene i Kilebygda, - kanskje den eldste. Sikkert er at her har bodd folk i vikingetida. På Halvdan Svartes tid har folket på Frønes fisket aure og ål i bekker og tjern og så smått begynt å så rug i bråte og sanke lauv og gras til sin småvorne buskap.

Matrikelgården Frønes. I middelalderen fullgård.

Matrikel 1665: «Frønes schylder 4 huden», og kommisjonen foreslår III2 skpd., altså i underkant av den gamle landskyld. Til gården hører «Endnu Nogen Schouff», - og det vil sannsynligvis si: temmelig mye. Ellers er det ingen særlige herligheter.

Matr.utkast 1723: Matr.sk.4 huden, og ingen forandring blir foreslått. Jorda er mest sandjord og ligger i bakli, men er «Nogenledes lett vunden» (lettbrukt) . Skogen gir årlig 2 tylfter bjelker, 10 tylfter sagtømmer og dessuten miletømmer til kullbrenning. Seter i egen skog. Gården har da ingen husmannsplasser og heller ikke sag eller kvern, men fisket (i Kilevannet og Frønestjernet) gir tilstrekkelig til husbehov.

Matrikel 1838: 5 Inr., 174-178 av sko tils. fire huden ell. 8 - 4 - 8.

» 1886: 11 bnr. av sko tils. 8 - 4 - 8 ell. rev. 13,96.

» 1905: 14 bnr. av sko tils. 13,96.

I 1960: 22 bnr.

Eiere og brukere:

Det første personnavn som er nevnt i forbindelse med Frønes, er altså et kvinnenavn: Ulvhild, hustru på Holm i Gjerpen. Hun har eid hele Frønes, - har *kanskje* vært eneste barn tilodelsbonden der, - og hun har bodd på Holm, - *kanskje* som

hustru til en av de Holm-karene som hadde sikret seg jordeiendom både annenbygds og utenbygds. Muligens har hun vært barnløs og har gitt presten et halvt markebol for at han skulle be for fruktbarhet, og da det første forsøk ikke lykkedes - et nytt halvt markebol til kirken for nye forbønner, som førte til det forønskede resultat, så at hun i gleden over en velskapt sønn gav resten av sin arve gård, et helt markebol, til sin nye hjembygds kirke. - - - Dermed har vi imidlertid forlengst overskredet grensen fra historien til romanen, og det er nødvendig å gjenoppta tråden. Det varer imidlertid ennå en stund før vi er på sikker grunn. Fra året] 528 har vi for mange Solum-gårders vedkommende rede på hva oppsitteren het, fordi statsmaktene det året krevde inn «thennd *giengierd* som menige *Almuge* haffuer *wdloffuet* til wor naadige Herris Kroning Anno Domini MDXXVII». Denne ekstraskatten til Frederik den 1. kroning beløp seg til ett lodd sølv for hver gårdbruker. Her er ikke Frønes nevnt, men mellom «Giordt i Fieldt» og «Arne paa Ness» er oppført en mann som heter «Gwndlick Kierresen», og det er iallfall en *mulighet* for at dette er oppsitteren på Frønes. (Av bygdens 44 gårdbrukere var det for øvrig 21 som ikke greide å betale skatten i rett tid og som da ble oppført på en restanseliste, - iblant dem G. Kj.)

Fra år 1600 og utover gir skatteliste navnene (fornavnene) på bygdens gårdbrukere. «Bygningskatt» for 1602 betales av *Johannes Frønes* med 60 skilling, og samme skatt for 1604 likeså.

1609 dukker opp en *Jon Frønes* som det år betaler «Saltverkskatt» for en fullgård. Jon Frønes yder i 1621 *korntiende* med 112 tønne. (Hans kornavling altså kalkulert til 5 tønner, - d. v. s. det samme som: Nes, Aspum, Valen og Siljan, - men bare halvparten av avlingen på Melfall, og en tredjepart av Gisholts kornavling det år.) Den samme Jon Frønes viser seg i 1624 å være en av de få bønder som har ervervet seg «Odelsgods», - men riktignok bare 9 skinn (3/4 hud) i en gård i Sandeherred i Brunlalen).

Svend Frønes har formentlig overtatt bruket ved år 1640. I «Koppskatts-manntallet» 1645 er for gården Frønes oppført følgende (voksne) personer: «Suend Frønæs och hans Hustrøe, En Dreng och en Pige» som betaler en mark og åtte skilling, - eller 8 skilling pro persona. Svend og hans kone har altså ikke barn over tolv år, mende har tjenestegutt og tjenestejente, - slik en kunne vente det på en fullgård, selv om det ikke var av de største. Da postruteordning ble gjennomført i 1651, fikk Svend Frønes vervet som postbærer. Oppsiderne på Frønes, øya og Fjeld førte posten fra Sjøtvvet til Drangedal, og posten vestfra tilbake til Sjøtvvet. Som postbærer hadde Svend, likesom de andre postbøndene, - reduksjon i skatten. Dette ble gjerne praktisert slik at gårdenes skattebyrder ble utregnet og betalt på grunnlag av en redusert landskyldtakst. Frønes ble således i skattemanntallene regnet for en to huders gård så lenge bonden der var postfører. Han betalte således f. eks. i 1672 i leilendingskatt fire daler, mens bøndene på andre gårder av samme størrelse betalte åtte daler.

I manntallene fra 1664 fører både presten og fogden opp som oppsider: Svend, 65 år gammel. Fogden nevner dessuten en husmann som heter *Iffuer*, mens presten nevner to husmenn : *Yl ichcl Blegelie* og *Thorgier Svarffer* (svarver, dreier). Navn på husmannsplassene er ikke nevnt, og vi er henvist til gjetning, - f. eks.: Tangen.

Midt i 70-årene kommer en ny bruker: *Tasten*. Vi møter ham i skattemanntallet for «Kobberskatten» 1675: «Frønns, Thosten. Regnis for to huder eftersom han er postbunde». Han betaler da 16 skilling. Likeså i skattemanntallet for «Hø- og Kornskatten». 1676: «Frønns. Thosten. Regnis for 2 huder. Postbunde». Han betaler 2 daler og 3 ort.

I 1679 flytter *Tosten* fra Frønes, og *Anders Giestsen* overtar bruket, som han driver til sin død 1714. Etter den tid hans enke, *Gudlaug Gulliksd.*, i kraft av feste

brev av 23/11 1679, utstedt av *Anne Marie*, enke etter Peder Jensen. Dette festebrevet får, etter forordningen av 1719, rettslig bekreftelse ved utskrift på stemplet papir og innføring i panteregistret 23/3 1720.

Anders og Gudlaug hadde seks barn: Giest, Lars, Ole, Anne g. m. Anders Larsen Ekelund, Kari g. m. Ole Linde og Birthe g. m. Lars Nielsen, Ved skiftet etter Gudlaugs død i 1723 ble buskapen, som besto av: 3 kuer, 1 kvie, 1 stut, 3 sauer, 1væer og 1gris, verdsatt til 22 daler. Denne oppgave rimer dårlig med oppgavene såvel i matrikkel av 1665, som med matr.utkast av 1723. Årsaken kan være at enken Gudlaug ikke hadde greidd å opprettholde forsvarlig drift etter mannens død. Det kan ikke sees at gården hadde vært rammet av særlige ulykker i den tid. Tingbok fra 1702 viser for øvrig at Anders var en av de større debitorer blant bøndene overfor Halvor Borses dødsbo, idet han da skyldte 77 daler 20 skill., d. v. s. verdien av henimot et snes bra kuer, - så noen velstand har det nok ikke vært i familien den gang heller.

Sønnen *Giest Andersen* fikk festebrev på Frønes 10. sept. 1723 og drev gården til midt i 40-årene. Etter ham fulgte i 50- og 60-årene flere brukere: Arne og Nils, Harald Jonsen og Erik Knudsen, - inntil *Elle] Engelsen* fikk bygsel i 1774. K E. var fra Oterholt i Gjerpen og hans hustru *Karen Michelsd.* hadde slektstilknytning til Frønes for så vidt som hennes far var dattersønn til ovennevnte Anders Giestsønn.

Ellef Engelsen ble boende på Frønes med sin voksende familie i over 30 år, - til sin død 1807. Etter hvert grodde det nå opp husmannsplasser omkring gården, og ved folketellingen i 1801 bodde det på Frønes i alt følgende 30 personer (over ett år gamle) :

1 ste Familie. *Ellef Engelsen*, 63 Aar, Bonde og gaardbruker.

Karen Michels Datter, 53 Aar, hans Kone.

Deres Bøm: *Michel Ellefsen*, 23 Aar, ugift, National Soldat.

Anne EllefsDatter, 20, *Isach Ellefsen*, 18, *Jacob K*, 15. *Anne Barbra*, 12 Aar.

2den Familie. *Halvor Ellefsen*; 25, National Soldat og arbeider på Gaarden med Fader.

Sønnouv Evensdatter, 26, hans Kone. Deres Datter *Karen*, 3 Aar.

3die Familie. *Ole Mathiasen*, 40 Aar, *Huusmand med Jord*. *Torgun SvennungsD.*,

30, hans Kone. Deres Børn: *Berthe Marie*, 7 og *Mathias*, 5 Aar.

4de Familie. *Svennung Herbiørnsen*, 75, *Huusmand med Jord*. *Anne Sophie CarlsD.*, 50, hans Kone.

5te Familie. *Jens Christophersen*, 80, *Inderst og Daglønner*. *Anne HerbiørnsD.*, 78, hans Kone.

6te Familie. *Poull Torgersen*, 54, *Huusmand med Jord*, *Eva CarlsD.*, 43, hans Kone. Deres Børn: *Torger*, 18. *Carl*, 10. *Aslaug*, 6 Aar. (Eva Carisdatter var jordmor.)

7de Familie. *Halvor Nielsen*, 36, *Inderst og Daglønner*. *Anne Kirstine PoulsD.*, 21 Aar. Deres Barn: *Johanne*, 2 Aar.

8de Familie. *Kirsten Asbiørnsd.*, 54, Enke, *Inderst og Daglønner*.

Hendes Børn: *Karen Thøgersd.*, 12, *Kirsten*, 7. *Jens*, 4 Aar».

Alt i alt altså: Gårdbruker (leilendings-) familiene 10 personer.

Tre husmannsfamilier med 11 husstandsmedlemmer.

Tre innlosjerte familier med 9 husstandsmedlemmer.

Det er nå uråd å stedfeste de enkelte husmannsfamilier, - med deres losjerende, - men vi legger merke til *skyldskapen innen husmanns- og daglønnerkretser*. Eksempelvis: Kona i familie 3 er formentlig datter til fam. 4. - Kona i fam. 4 er form. søster til kona i fam. 6. - Kona i fam. 7 er form. datter til fam. 6. - Mannen i fam. 4 er form. bror til kona i fam. 5. Husmannsfamilienes økonomiske status kan vi bare slutte oss til, men at det heller ikke på leilendingsgården var overflod, kan vi se av skiftet etler

Ellef. Buskapen var: to gamle hester, fem kuer og en kalv og seks sauer. Redskap, innbo og løvsøre var det sedvanlige. Det meste blir solgt ved auksjon i 1811 og innbringer 565 dårlige dalere, hvorav 390 går til å betale gjelden hos Løvenskiold.

Enken Karen driver gården i kraft av sitt festebrev et par år, men sønnene *Halvor* og *Isak* er de faktiske gårdbrukere, og 19. mai 1813 får disse festebrev på eiendommen.

Halvor var født i 1775 og g. m. *Sønneve*, datter til *Even Olsen* og *Ingeborg Nilsdatter Tveit*. (*Sønneve* døde i 1808 og etterlot seg tre barn: *Karen*, L 1798, *Ingeborg*, f. 1804, *Ellef*, f. 1806.)

G. 2. gang m. *Mari Thøgersdatter*. I dette ektesk. seks barn: *Sønneve*, *Aasold*, *Thøger*, *Anne*, *Isak*, *Halvor*.

Isak Ellefsen var født i 1783 og g. m. *Ingeborg Christensdatter Holtan*. Deres barn var: *Elle*, *Karen*, *Halvor*, *Mikkel*, *Barbro*.

Halvor og Isak var de siste leilendinger på *Frønes*.

Halvors to sønner, *Etle* og *Aasold*, kjøpte den ene halvpart, og *Isaks* sønn, *Elle*, kjøpte den annen halvpart av *Frønes* ved auksjonen over *Bolviks Jernverks* eiendommer 1841. Men dermed er vi kommet over i *eierhistorien* og må begynne forfra igjen.

En historie som er både grei og ugrei:

Vi erindrer fra den Røde Bok at *Gjerpen kirke omkr. år 1400 disponerte over hele Frønes, - to markebol.*

Før reformasjonen må *Gimsøy kloster* på en eller annen måte ha tilhandlet seg ¼ av gården, som altså etter ref. ble statsgods, - og ettersom Kongen var «beste mann» i hvilket som helst selskap, kom bygselsretten til å følge denne fjerdepart, taksert til en hud. Da gården dukker opp i dagens lys, - på skattemanntallene i første halvdel av syttende årh. har den fire jevnspilte eiere:

1647: I lensregnskapet for seksdalerskatten dette år finner vi:

«Frønnes. Som Suend bruger schyller Aelig - 4 huder. Dcraf eijer *Giemsøe Closter* 1 hud med bøxell. *Gierpen Kierclie* 1 hud. *Gicrpen Prousti* 1 hud. *Christian Stercli* 1 hud paa ald Gaarden».

(*Christian Sterch*, tidligere foged på *Agdesiden*, hadde ved de tider, - per fas et nefas, - ervervet atskillig jordegods i distriktet.)

1. part: *G. klostets* : *Borgermester Peder Jensen* erverver denne ved år 1660.

(Skattemantall 1664: «Frønnes, som Suend bruger .... Deraff eijer *Giemsøe Closter* 1 hud m. b .... som *B. Peder Jensen* haver bekommetv.]

Etter *Peder Jensens* død i 1676 overtok *enken Anne Marie* alle hans mange gårder og gårdparter. Både enken og jordegodset ble imidlertid overtatt av *Bertel Schieving* (den tidligere vicepresident i *Kr.sand*, som i 1681 ble tilforordnet som *Commercekommissarius* i *Skien* med det mandat å rasjonalisere distriktets skipsbyggeri og skipsrederi.)

1685 har *Halvor Sørensen Borse* overtatt gårdparten. (Matrikkel 1685: «Frønes, *Anders. Gj. Kirke* i h., *Drangedal K. i h.*, *Gj. Prousti* i h., *Halfvor Søfrensen* 1 h.»). *Bygselsretten* følger fremdeles denne parten.

Fra 1692 følger den Bolvik jernverk og dets eiere fram til år 1841.

(I det annensteds omtalte arveskjøte fra *Herman Leopoldus sen.* til *H. L. jun.*, av 24/3 1728 er denne gårdparten vurdert til 200 daler.)

2. part: *Christian Sterchs*. Ved makeskifte med kronen blir denne ¼ overført til *Drangedal kirke*, som benefisert gods, og følger denne gjennom tidenes omskiftelser helt til den tilhørende årlige avgift blir avlyst i dette århundre.

3. part: *Gjerpen kirkes* beneficium, følger i 1673 med i overdragelsen til *Cort Adeler* og

videre, 4/10 1735, i salget fra Adelerne til Herman Leopoldus Løvenskiold.

4. part: *Gjerpen prostis* beneficium følger i 1668 med i salget til Cort Adeler, og videre, 5/3 1823, til Diderich von Cappelen.

Eiere og brukere etter 1841 :

Ved auksjonsskjøte av 3. nov. 1841 fikk *Ellef Lsaksen: sammen med Elte! og Aasold Halvorsønner hjemmel på Frønes med samtlige husmannsplasser for 2300 spd.*

Halvorsønnene fikk husene på gården og betalte derfor 1225 spd., men Ellef L, som ikke fikk noen hus, betalte 1075 spd.

Bnr. 1, Inr. 174a av sko (1886) 1- 4 -16¹/₂ elI. rev. 3,23. Nå: 1,75.

Halvorsønnene ble eiere her. Ellef H., f. 1806, g. m. *Kirsten Kristensd. Kalstad*. Barn: Halvor, Kristen, Berthe, G. 2. g. m. *Karen Jacobsd. Fjeld*. Barn: Jacob Andreas, Karen, Anne. Aasold H., f. 1814, g. m. *Ingeborg Arulersd. Bjerbeek*, Barn: Maren. Harma, Halvor, Hans, Karl Teodor.

Brødrene ble ikke lenge eiere av Frønes. Ellef ble forpakter på bnr. 2 da Ellef Isaksen overtok Veholt, og Aasold ble husmann på Kaasa under Frønes.

Eiendommen ble solgt til *Hans Olsen*, f, i Holla 1815, O. h. *Anne Isaksd.*, f. i Solum 1815. Sønn: Ole Isinius. *Mikael I sakseti Veholt* fikk auksjonsskjøte på bnr. 1 i 1874.

Mikkels enke solgte i 1891 eiendommen til *Halvor Levorsen Solum*, som snart etter solgte den til *Hans Stiansen øen*. Etter ham overtok hans sv.sønn *Even H.Frønes* g. m. *Anne Hansd.* Deres datter, *Karen Marie Frenes*, g. m. *Asbjørn Løvli*, f. 1910, ble eier av bnr. 1 i 1924. Bnr. 13, Skrikenes utskilt i 1901.

Bnr. 2, Inr. 174b, av sko (1886) 3 - 0 - 19 elI. rev. 5,30. Nå: 5,29.

Ellef Isaksen, eieren her, var f. 1816 og g. m. Anne Kristine Halvorsd. Kalstad.